

KATEDRA ČESKÉ LITERATURY PEDAGOGICKÉ FAKULTY UNIVERZITY KARLOVY

JAROSLAVA HRABÁKOVÁ
VLADIMÍR KRÍVÁNEK

DĚJINY

Zároveň se založením pedagogické fakulty v roce 1946 vzniklo i pracoviště pro vzdělávání učitelů češtiny na školách měšťanských. Bylo nejprve označeno jako Český seminář a jeho vedoucím byl univerzitní profesor dr. Kvido Hodura. Po jeho boku pracovali univerzitní profesor dr. Vladimír Šmilauer a mimořádný profesor dr. Alois Jedlička. Vyučování literatury bylo svěřeno mimořádnému profesorovi Felixu Vodičkovi. Jeho asistentem byl dr. Karel Dvořák. Praxi posluchačů a výuku metodice zajišťoval dr. Rudolf Schams.

Studium češtiny bylo dvouoborové, tříleté, existoval velký počet kombinací. Posluchači získávali aprobaci pro vyučování na II. stupni po úspěšném absolvování první a druhé státní zkoušky z obou oborů, didaktiky a pedagogiky. Existovala možnost doktorandského studia, která předpokládala absolvování studia čtyřletého, absolvování rigorózních zkoušek a vypracování disertační práce. V této podobě existovalo studium až do školního roku 1952/53.

Členové semináře se podíleli na tvorbě učebnic (K. Dvořák, R. Schams) a společně připravovali překlady odborné literatury a edice. Z této spolupráce vznikl překlad *Metodiky literárního vyučování* V. V. Golubkova (1953) a úspěšná edice *České pohádky* (1954).

Reforma studia, k níž postupně docházelo po únoru 1948, ovlivňovala zpočátku výrazněji formy studia (vznikly studijní kroužky, první státnice byla nahrazena několika zkouškami dílčími), ale základním obsahem zůstávaly dějiny literatury od počátků po současnost.

Z vyučujících odešel po Únoru profesor Vladimír Šmilauer, jinak zůstalo personální obsazení beze změn. Ve školních letech 1950/52 nastoupil v semináři jako asistent Jan Červenka, o rok později Jaroslava Tlustá-Hrabáková.

Ve školním roce 1953/54 byla na půdě dosavadní pedagogické fakulty založena Vysoká škola pedagogická. Byla to samostatná vysoká škola, nikoli fakulta Karlovy univerzity, která se dělila na dvě fakulty: společenských a přírodních věd. Úkolem Vysoké školy pedagogické bylo vzdělávat učitele pro školy II. a III. stupně. Paralelně s VŠP existovala na půdě školy Vyšší

pedagogická škola, která přijímala částečně funkci dosavadní pedagogické fakulty a ve dvouletém učebním cyklu vzdělávala učitele II. stupně.

Pracoviště, kde se vzdělávali češtináři, bylo označeno jako katedra českého jazyka a literatury. Vedoucím zůstal až do roku 1956/57 profesor dr. Kvido Hodura. Studium na Vysoké škole pedagogické bylo čtyřleté, dvouoborové. Kromě toho existovala asi dva roky také čeština jednooborová. Závěr studia tvořila státní zkouška. V průběhu výuky zpracovávali studenti dvě ročníkové práce.

V souvislosti se změnami koncepce došlo pochopitelně i ke značnému personálnímu rozšíření katedry. Jako učitelé literatury nastoupili docent dr. Vladimír Štěpánek, dr. František Svejkovský, jako asistentky Jaroslava Janáčková, Anna Křemenáková a později Eva Čechová. Na katedře zůstávali i všichni členové původní. Na jazyce nastoupili dr. František Cuřín, dr. Přemysl Hauser, dr. Karel Svoboda a asistenti: dr. Luděk Bachman, Rudolf Schams jun., Věra Formánková, Jarmila Rysová-Veselková, Jarmila Syrovátková-Servitová. Katedra vydala sborník *Studie o národním obrození* (1956), podílela se na tvorbě učebnic a skript.

Když odešel profesor Kvido Hodura do penze, stal se vedoucím katedry profesor dr. Alois Jedlička. Docent dr. Karel Dvořák byl v té době děkanem fakulty společenských věd. Na VŠP vystudovali obor čeština dramatik Zdeněk Svěrák, básníci Miloň Čepelka a Václav Hrabě. Matematiku studoval Ladislav Smoljak.

Úspěšná existence VŠP byla uzavřena ve školním roce 1959/60 naprostou změnou koncepce učitelského vzdělávání, diktovanou samozřejmě politickými orgány. Ve všech krajích byly zřízeny Pedagogické instituty, které měly vzdělávat učitele pro 1.-8. postupný ročník. Vzdělávání vyšších ročníků bylo opět svěřeno fakultám filozofickým.

Katedra českého jazyka a literatury se postupně rozpadala. Část pracovníků přešla na fakultu filozofickou (profesor Jedlička, profesor Vodička, docent Dvořák, docent Štěpánek, dr. Svejkovský, dr. Janáčková a další), ostatní vytvořili katedru na Pedagogickém institutu. Vedoucím nové katedry se stal dr. Přemysl Hauser. Z pracovníků VŠP se zde uplatnili: dr. Jan Červenka, dr. Věra Formánková, dr. Jaroslava Hrabáková, Zdenka Plošková a Blažena Rulíková. Na katedru byl dosazen dr. Fedor Soldan. Později byl přijat dr. Václav Vitvar.

Studium na Pedagogickém institutu bylo organizováno ve dvou blocích. Nejprve všichni posluchači studovali dva roky tzv. společný základ a v dalších dvou letech se specializovali buď na 1.-5. ročník, nebo na 6.-9. ročník. Obory studia byly v této variantě trojborové (čeština – dějepis – výtvarná výchova, čeština – ruština – hudební výchova). V této podobě se instituty neudržely ani celých pět let. Již ve školním roce 1964/65 byly znovu zavedeny pedagogické fakulty.

Nová verze fakulty přinesla katedře sloučení se stejným pracovištěm z Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem. Vedoucím se stal docent dr. F. Cuřín, z Brandýsa přibyli docent Jaromír Plch, R. Brabcová, L. Kopnková nakrátko i Stanislav Rudolf. Z Ústavu pro další vzdělávání učitelů nastoupili na katedře docent dr. Jaroslav Janů a dr. Eva Čechová. Z pražské katedry většina členů zůstala.

Studium opustilo společný základ i trojborové kombinace, bylo opět čtyřleté. Příprava na fakultě se zaměřovala na celou devítiletku, bylo rozpracováno studium pro nižší ročníky ZŠ. Čeština se studovala v kombinaci s cizími jazyky (angličtinou, francouzštinou, němčinou a ruštinou).

Katedra, vedená docentem dr. Františkem Cuřínem, měla dobrou úroveň a odbornou prestiž. Členové katedry se podíleli na tvorbě vysokoškolských učebnic (Cuřín – Hauser, Červenka – Hrabáková) a pravidelně publikovali ve sbornících Filologické studie. Byli členy redakčních rad časopisů (Zlatý máj, Český jazyk a literatura), účastnili se aktivně mezinárodních setkání IBBY (doktor Červenka). V době pražského jara byl docent Cuřín zvolen děkanem fakulty. Po vstupu vojsk bylo jeho zvolení anulováno a pro katedru nastalo složité a tísnivé období. Po onemocnění docenta Cuřína ve školním roce 1969/70 nastoupil na místo vedoucího docent dr. Jaromír Plch, sám se však za dvě léta vedení vzdal v okamžiku, kdy byla většina členů katedry prohlášena za bezperspektivní. Jako vedoucí pracoviště, jehož "zdravé jádro" tvořili tři lidé, nastoupil anglista a rusista docent dr. Zdeněk Oliverius, CSc. Z katedry postupně odešli dr. Jan Červenka, Z. Plošková, N. Kvítková. Na katedru byli přijati docent Josef Polák, Anna Stejskalová, Ivana Havlová, Vlasta Načeradská, Ludvík Šlemenda a jiní. Katedra pracovala pod silným tlakem, bedlivě a všestranně sledovaná.

V roce 1976 se změnila koncepce učitelského vzdělávání. Pedagogické fakulty znovu dostaly možnost vzdělávat učitele středních škol, zavedeno bylo pětileté studium s náročnějším a všestrannějším odborným programem.

Po smrti docenta Zdeňka Oliveriuse (1978) se vedoucím katedry stal profesor dr. Josef Polák, CSc. Přijal nové pracovníky: M. Bodláka, V. Suchánkovou, V. Libosvárovou, R. Listíkovou a další. Na počátku osmdesátých let nastoupila jako vedoucí pracoviště místo konfliktního profesora Poláka docentka dr. Eva Oliveriusová, CSc.

Pod jejím vedením prožila katedra větší část osmdesátých let. Personální obsazení se podstatně neměnilo. Vědecký profil katedry ani publikační činnost nebyly nijak oslňující, ale výuka fungovala celkem spolehlivě a občas se dařilo i podnitit a vychovat kvalitní absolventy (Lubor Kasal, Luboš Merhaut, Jiří Zizler a jiní).

Na konci osmdesátých let se stala na půl roku vedoucí katedry docentka Jaromíra Nejedlá. Vzápětí potom, co se ujala funkce, vážně onemocněla a ke své práci se již nevrátila.

Jako zástupkyně se znovu uplatnila docentka Oliveriusová, která byla na počátku roku 1989 vystřídána dr. Karlem Kohoutem, CSc., absolventem fakulty, žákem profesora Plcha. Ten na začátku roku 1990 předal funkci profesorce dr. Radoslavě Brabcové, CSc. V polovině roku 1990 prošla celá katedra konkursním řízením. Byla rozdělena na dvě pracoviště: katedru českého jazyka a katedru české literatury. Na základě konkursu se stala vedoucí katedry české literatury docentka dr. Jaroslava Hrabáková, CSc. V konkursu byli přijati noví pracovníci: dr. Vladimír Křivánek, dr. Ivo Fencel, dr. Josef Peterka, CSc., Helena Kupcová, Anna Jonáková, dr. Vladimíra Gebhartová, dr. Jana Čeňková a Alena Pleskotová. Z pracovníků staré katedry prošly konkursem dr. Anna Stejskalová, dr. Jitka Hezinová a Drahozlava Pechová.

Katedra české literatury postupně promýšlela a realizovala změny ve studijním plánu. Zaměřovala se v první řadě na možnost volitelnosti seminářů a dále na omezení počtu zkoušek a zavedení souborné odborné zkoušky.

Členové katedry koncipovali a realizovali netradiční soubor učebnic pro 5.-9. ročník, které vyšly v nakladatelství Scientia.

Katedra uspořádala v roce 1991 úspěšnou konferenci o Janu Nerudovi a vydala z ní sborník. V roce 1993 proběhla konference o literatuře šedesátých let. Docentka J. Hrabáková v roce 1993 požádala ze zdravotních důvodů o uvolnění z funkce vedoucí. Po konkursu se vedení katedry ujal na počátku roku 1994 dr. Vladimír Křivánek.

SOUČASNÝ STAV

Katedra české literatury Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy je univerzitním vědecko-pedagogickým pracovištěm vzniklým rozdělením katedry českého jazyka a literatury v roce 1990; jejím osamostatněním bylo zvyrazněno, že disciplíny pěstované na naší katedře a aplikované ve výuce patří do oblasti uměnovědy, nikoliv lingvistiky. V tomto samostatném postavení působí katedra již pět let a jejím hlavním pedagogickým cílem je příprava studentů – budoucích učitelů literatury na všech typech škol, od škol prvního stupně (elementární, národní či obecná) přes školy druhého stupně (6.-9. třída ZŠ či občanská, nižší třídy víceletých gymnázií) až po výuku středoškolských učitelů. Vedle těchto základních studijních programů katedra vede výuku literatury i pro další speciální obory (příprava učitelek mateřských škol, speciálních pedagogů atd.) a podílí se na výuce různých typů externího a rozšiřujícího studia.

V první fázi své samostatné existence, v níž prvotním momentem bylo oddělení nově konstituované katedry od společného celku, prošla katedra

náročným přechodným obdobím a byla formou několika kol konkursních výběrových řízení dílem personálně rekonstruována ze stávajících pracovníků (zůstaly docentka dr. Jaroslava Hrabáková, CSc., dr. Anna Stejskalová, mgr. Drahoslava Pechová), dílem obsazena novými pracovníky z pedagogické praxe či z vědeckých akademických pracovišť. Po několika konkursních řízeních dnes na katedře působí převážně noví pracovníci různých generací i rozdílných životních a vědeckých zkušeností; někteří prošli vědeckou zkušeností v Ústavu pro českou literaturu (dr. Miloš Pohorský, CSc., dr. Pavel Vašák, DrSc., dr. Josef Peterka, CSc., dr., Vladimír Křivánek, CSc., dr. Dagmar Mocná, CSc.) nebo v jiných vědeckých institucích (dr. Věra Petráčková, CSc., dr. Jana Čeňková, dr. Věra Chmelíková), jiní jsou zkušení učitelé, nakladatelští pracovníci a editoři (dr. Helena Kupcová, mgr. Kateřina Dejmalová, mgr. Zuzana Žitná).

Na katedře se sešli zástupci všech produktivních generací, odborně velmi zkušené literární historici a vysokoškolští učitelé (J. Hrabáková, M. Pohorský), jejichž znalostí a přehledu plně využíváme; nejsilněji personálně je zastoupena střední vědecká generace, která vytváří profil katedry a v níž jsou jak literární historici a teoretici (P. Vašák, J. Peterka, V. Křivánek), tak i zkušení editoři a nakladatelští pracovníci (V. Petráčková, H. Kupcová, K. Dejmalová) a vynikající pedagogové s dlouholetou učitelskou zkušeností na různých stupních škol a se schopností zevšeobecňovat a teoreticky zúročovat ve svém vysokoškolském působení impulsy praxe (D. Pechová, A. Stejskalová, Z. Žitná). Mladší vědecktí a pedagogičtí pracovníci (D. Mocná, J. Čeňková, V. Chmelíková) zcela organicky vstoupili do celku katedry, vybudovali si své místo, vyhraňují se vědecky a pedagogicky a slibují další odborný růst podložený pedagogickými schopnostmi. Vzhledem k tomu, že katedra je složena ze zástupců různých věkových kategorií, pracovníků rozdílného odborného a vědeckého zaměření, není vždy jednoduché sladit věkové, odborné, pedagogické a funkční složení a koordinaci práce katedry. V současnosti je katedra vcelku stabilizovaná, ale pro budoucnost je třeba otevřít pracoviště větším nárokům a konkurenci, personálně ji dotvořit a využít přitom i možností kooperace se zaujatými kvalifikovanými odborníky z pracovišť AV ČR, věkově pracoviště omladit, ale přitom zachovat odpovídající odbornou úroveň a vědecko-pedagogickou kontinuitu.

Specifikum katedry české literatury Pedagogické fakulty UK je dáno především jejím cílem, vzděláváním učitelů literatury. Nechceme vychovávat budoucí specialisty v literárněvědných disciplínách (třebaže pochopitelně podporujeme vědecký růst a profilaci zvláště nadaných studentů, kteří se poté uplatňují v nepedagogických profesích jako literární vědci, spisovatelé a básníci, nakladatelští pracovníci a editoři, publicisté a novináři), nýbrž především odborně fundované, dobře prakticky i teoreticky připravené učitele literatury.

Základem jejich přípravy musí být důkladná znalost vývoje české literatury v celé její časové rozloze s důrazem na konstituování a proměnu základních literárních druhů, žánrů a žánrových forem, na dynamiku pohybu směrové, generační i individuální autorské poetiky. Tyto znalosti musí vidět v souvislostech vývoje světové literatury a chápat ve vztahu k proměně dobových společenských a kulturních norem a literárního klimatu, dobové mentality, ke způsobům prožívání a zobrazování světa. Literárněhistorické a teoretické znalosti je nezbytné opřít o studium a interpretaci vybraných literárních děl všech sledovaných období. Z tohoto důvodu je podstatnou složkou přípravy našich studentů praktická interpretace literárního díla a všechny ostatní složky přípravy a speciální disciplíny, ať historické, či teoretické, by měly sloužit jako fundament pro tento cíl.

Literárněvědná interpretace díla je korunou našeho oboru a nelze se bez ní obejít prakticky v žádné speciální disciplíně literární vědy. Jako specifikum vymezující naši koncepci lze vidět akcentaci historického přístupu k literatuře navazující na vodičkovskou koncepci literárněvědného strukturalismu, důraz na praktickou interpretaci literárního díla a tendenci k integraci či vícedimenzionálnosti historických, uměnovědných, filozoficko-sociologických a kulturně antropologických aspektů literárního díla.

Vědecká a odborná činnost pracovníků katedry je dána jednak zaměřením na přípravu učitelů a úzkou vazbu na školy základní a střední, jednak koncepcí katedry směřující k otázkám literárněvědné interpretace a pochopitelně i vědeckým zaměřením jednotlivých členů katedry.

Podstatná složka odborné činnosti katedry je zaměřena k pedagogické praxi a je vedena touhou pomoci pozitivním a perspektivním změnám školského systému a učitelské praxe. Naším cílem v této oblasti je snaha nabídnout učitelům moderně koncipované učebnice a texty k literární výchově, které by odpovídaly současným výchovným a vzdělávacím trendům. Z řady čítanek, antologií, slabikářů a učebnic, které zpracovali pracovníci katedry, mající úzký vztah k praxi na základních a středních školách, lze pokládat za nejzávažnější ediční čin moderně žánrově koncipovanou pětidílnou řadu učebnic a antologií k literární výchově určenou pro šestou až devátou třídu základních škol a nižší třídy víceletých gymnázií (*Příběhy, Pohádky, báje, pověsti...*, *Poezie, Drama a dramatická výchova, Malý slovník literárních pojmů a autorů*, 1992-1994).

Další oblast odborné a publikační činnosti katedry je zaměřena k našim vysokoškolským studentům, pro které připravujeme různé typy učebních textů a antologií publikovaných většinou formou malotirážních skript (Hrabáková – Stejskalová: *Úvod do literatury, Prostor života*; Hrabáková – Křívánek: *Studie o české literatuře na přelomu století*).

Důraz na praktickou interpretaci nás vedl také k vytvoření kolektivního díla, které formou slovníku interpretací vybraných děl současné české litera-

tury chce poskytnout zájemcům o soudobou literaturu především z řad středoškolských a vysokoškolských studentů základní informaci a interpretační možnosti některých vybraných děl současné literatury (Křivánek a kol.: *Český dekameron*).

Katedra chce soustavně a opakovaně organizovat i vědecká setkání a konference: zatím proběhla v roce 1991 nerudovská vědecká konference Jan Neruda 1991, z níž se nám podařilo vydat sborník, a mezinárodní vědecká konference Typologie české kultury šedesátých let pořádaná ve spolupráci s Ústavem pro českou literaturu AV ČR, z níž jsme bohužel sborník nemohli vydat.

Jednotliví pracovníci katedry publikují své vědecké a odborné studie, kritiky a recenze v řadě periodik, týdeníků a deníků (Česká literatura, Tvar, Nové knihy atd.), připravují edice a monografie, podílejí se na vědeckých setkáních domácích i zahraničních, třebaže je často velmi obtížné sladit mnohdy vysilující pedagogickou práci (danou velkými úvazky, velkým množstvím studentů a složitou dislokací pracovišť fakulty) s dlouholetou vědeckou činností.

BIBLIOGRAFIE

UČEBNICE

- Příběhy (Texty k literární výchově pro 6.-9. ročník ZŠ a nižší třídy víceletých gymnázií)*, Praha 1992, 2. vyd. Praha 1994 (H. Kupcová – J. Čeňková).
- Poezie (Texty k literární výchově pro 6.-9. ročník ZŠ a nižší třídy víceletých gymnázií)*, Praha 1992, 2. vyd. Praha 1995 (V. Křivánek – J. Hrabáková – A. Stejskalová – J. Hulák).
- Drama a dramatická výchova (Texty k literární výchově pro 6.-9. ročník ZŠ a nižší třídy víceletých gymnázií)*, Praha 1992, 2. vyd. Praha 1995 (J. Čeňková – H. Kupcová – E. Machková – A. Urbanová – K. Dejmalová).
- Pohádky, báje, pověsti (Texty k literární výchově pro 6.-9. ročník ZŠ a nižší třídy víceletých gymnázií)*, Praha 1992, 2. vyd. Praha 1994 (A. Jonáková – J. Hrabáková – A. Stejskalová).
- Český jazyk a literatura I (Přehled učiva – literatura)*, Praha 1992 (A. Stejskalová – V. Novotný).
- Čítanka pro 4. ročník ZŠ*, Praha 1993 (D. Pechová – Z. K. Slabý – D. Lhotová).
- Malý slovník literárních pojmů a autorů (Učebnice pro ZŠ a víceletá gymnázia)*, Praha 1994 (H. Kupcová – V. Křivánek – J. Hrabáková – A. Stejskalová – A. Jonáková – J. Peterka).
- Čítanka pro 4. ročník*, Úvaly 1994 (K. Dejmalová – M. Pácalová).
- Čítanka pro 5. ročník ZŠ*, Úvaly 1994 (D. Pechová – Z. Žitná).
- Slabikář (1. ročník ZŠ)*, Úvaly 1995 (Z. Žitná – R. Wildová).
- Čítanka pro 2. ročník*, Úvaly 1995 (K. Dejmalová – M. Pácalová).
- Čítanka pro 3. ročník*, Úvaly 1995 (K. Dejmalová – J. Čeňková – M. Pácalová).
- Čítanka pro 6. ročník*, odevzdáno do tisku 1994 (J. Hrabáková – A. Stejskalová).
- Čítanka pro 7. ročník*, odevzdáno do tisku 1994 (J. Hrabáková – A. Stejskalová).
- Čítanka pro 7. ročník*, v tisku (J. Čeňková – K. Dejmalová – H. Marinková).
- Malý čtenář*, v tisku (Z. Žitná).
- Čas pohádek a pověstí (1. díl antologie textů pro 1. stupeň ZŠ – Pohádky a pověsti)*, v tisku (K. Dejmalová – Z. Žitná – M. Pácalová).

Jak to v životě chodí (2. díl antologie literárních textů pro 1. stupeň ZŠ – Příběhová próza), v tisku (K. Dejmalová – Z. Žitná – M. Pácalová),
Hry a rýmy (3. díl antologie pro 1. stupeň ZŠ – Poezie a divadelní texty pro dětského herce a diváka), v tisku (K. Dejmalová – Z. Žitná – M. Pácalová).

SKRIPTA

Prostor života (Ekologická čítanka), Praha 1989 (J. Hrabáková – A. Stejskalová).
Úvod do literatury (Antologie textů k rozboru), Praha 1990 (J. Hrabáková – A. Stejskalová).
Studie o české literatuře na přelomu století, Praha 1991 (J. Hrabáková – V. Krivánek).

KOLEKTIVNÍ DÍLA

Jan Neruda (sborník z konference 1991, studie, referáty, diskusní příspěvky).
Český dekameron (Interpretační slovník současné literatury), Praha 1994 (J. Hrabáková – J. Čenková – V. Krivánek – H. Kupcová – K. Dejmalová – D. Mocná – D. Pechová – J. Peterka – A. Stejskalová – M. Pohorský – J. Hezinová – A. Jonáková).

STUDIE

VLADIMÍR KRIVÁNEK:

Poeziata na Christo Botev i dva istoriko-tipologičeski paralela s ogled otnošenieto romantizm – realizm v češkata literatura ot 19. vek, in *Christo Botev*, Sofija 1990.

Hledání mýtu v moderní české a bulharské próze, *Les Études balkaniques tchéques* 9, Praha 1994.

HELENA KUPCOVÁ:

Co je Kunderovo Zlaté jablko věčné touhy (předneseno na konferenci Typologie české kultury šedesátých let, Praha 8. 9. 1993).

DAGMAR MOCNÁ:

V svárech slohových kontextů, *Česká literatura* 1992.

Červená knihovna v českém filmu třicátých let, *Iluminace* 1995.

Populární romány Vlasty Javořické, *Česká literatura* 1995.

JOSEF PETERKA:

Proměny žánrového systému ve slovenské literatuře šedesátých let, *Romboid* 1992, č. 5/6.